

İçkinin Tedricen Haram Kılındığı Teorisine Eleştiri

Doç. Dr. Murtaza İrevanî Necefi

Özet

İçkinin haram kılındığı ittifakla kabul ediliyor olsa da nasıl haram kılındığında görüş ayrılıkları vardır. Şia'da bazı âlimler içkinin haram kılınmasını Mekke döneminin ilk yıllarına kadar götürmektedir. Fakat Ehl-i Sünnet Medine döneminin sonlarıyla ilişkilendirerek haramlığın tedricen ve birkaç aşamada gerçekleştiğini savunmakta, bu çerçevede de meşhur "içkinin tedricen haram kılındığı" teorisini ortaya atmaktadır.

Bu teorinin birtakım zeminleri ve sonuçları vardır. Nitekim bu araştırmada onlara değinilerek teori eleştirilecek ve neticede de içkinin haram kılınmasında tedricilik reddedilip haramlığın Medine döneminin başlarında gerçekleştiği ispatlanacaktır. Son olarak tedriciliğin -bu konuda sabit görülmesi durumunda- haramlığın ilan edilmesinde değil, içki içmeye had uygulanmasıyla ilgili olduğu gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hamr, içki, tedricen haram, haramlığın ilanı, sebab-i nüzul

Giriş

Kur'an-ı Kerim'de "hamr" kelimesi "şarab"ın muadili olarak geçer ve "h-m-r" terkihi "örtmek" anlamına gelir. (Mutarrızî, 1399: 1/270). Bu nedenle şarabın böyle isimlendirildiği belirtilmiştir. Çünkü aklı örtmektedir. (İbn Düreyd, 1987: 1/592). Şeyh Tûsî şöyle yazmaktadır:

Çoğu müfessir "hamr"dan maksadın "üzüm şarabı" olduğunu kabul etmiştir. Ama Ehl-i Medine'nin cumhuru, çoğu sarhoşluk veren herşeyin "hamr" olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Bu anlam rivayetlerimizin zâhirinden de çıkmaktadır. (Tûsî, tarihsiz: 2/212).

Daha net bir ifadeyle söylersek, "hamr", içkiyi haram kılan ayetin nüzulünden önce örfte üzüm usaresine deniyordu. Onun İlahî Kelam'da ve Rasulullah'ın (a.s) sözlerinde, hamledilen haramlık ve necaset gibi hükümler itibarıyla daha genel anlama atfedilmesi sonradan vaki oldu. Neticede "hamr", genel anlamıyla şer'î bir hakikattir. (Bahrânî, 1405: 5/116-117). Dolayısıyla sarhoşluk veren her şaraba "hamr" denmektedir ve bu isimlendirme üzüm usaresine tahsis edilmemektedir. (Şeyh Behâî, 1414/433).

Şia, içkinin hiçbir zaman helal olmadığı kanaatindedir. Hatta bazı Şii âlimler, içkinin haram olduğunun duyurulmasını Mekke döneminin başlarına kadar götürürler. Oysa Ehl-i Sünnet, İslam'ın ilk yıllarında şarabın helal olduğuna ve haram kılınmasının Medine dönemine ertelendiğine inanmaktadır. Bu konuda meşhur “şarabın tedricen haram kılınması” teorisin ortaya atmışlardır. Burada tartışmanın çerçevesini gösterdikten sonra Ehl-i Sünnet'in bu teoriye getirdiği delilleri ve Şia ulemasının o delilleri tenkidini nakledecek ve son olarak da haramlığın Mekke döneminde ilan edildiğini gösteren delilleri ortaya koyacağız.

1. Teorinin Çerçevesi

Ehl-i Sünnet'in hadis kaynaklarında bazı kimselerin “hamr” içmesi nedeniyle yaşanmış ve bu konudaki ayetlerin nüzulüne sebep olmuş nahoş ve çirkin olaylara işaret edilmiştir. Buna göre her hadiseden sonra sahabeden bazıları tekrar şarap içmeye dönüyor ve yeni bir hadisenin meydana gelmesine yolaçıyor, bu yüzden de yeni bir nehiy nazil oluyordu. Ehl-i Sünnet'in görüşüne göre Peygamber'in (s.a.a) ahabı adildir ve haram fiil işlemeleri mümkün değildir. Sonuç itibarıyla de Bakara ve Nisa suresindeki ayetler şarabın haram kılınmasını kapsamaz. Şarap, bu iki ayetin nüzulünden önce Maide suresindeki ayetlerin nüzulü sırasında mübahtı. Bu görüş sahipleri, bahsi geçen çıkarımı Hz. Rasül'ün (s.a.a) takririne bile dayandırmaktadır. Aşağıda bunlardan bazılarının görüşü nakledilmiştir.

İbn Ömer şöyle der:

“Hamr” konusunda üç ayet nazil olmuştur.

Birincisi şu ayettir:

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ﴾

“Sana içkiyi ve kumarı sorarlar.” (Bakara 219)

Bu ayetin nüzulünden sonra kimileri “Şarap haram oldu” dedi. Ama başkaları dedi ki: “Ey Allah'ın Rasülü, Allah'ın söylediği menfaatlerden yararlanmamıza izin ver.” Nebiyy-i Ekrem (s.a.a) sessiz kaldı. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ﴾

“Ey iman edenler! Siz sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye kadar- cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın.” (Nisa 43)

Bazıları dedi ki: “Şarap haram oldu.” Ama başkaları şöyle dedi: “Ey Allah'ın Rasülü, namaz vakti yaklaştığında onu içmiyoruz.” Peygamber-i Ekrem (s.a.a) sessiz kaldı. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu:

Şia, içkinin hiçbir zaman helal olmadığı kanaatindedir. Hatta bazı Şii âlimler, içkinin haram olduğunun duyurulmasını Mekke döneminin başlarına kadar götürürler. Oysa Ehl-i Sünnet, İslam'ın ilk yıllarında şarabın helal olduğuna ve haram kılınmasının Medine dönemine ertelendiğine inanmaktadır.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.” (Maide 90)

Sonra Allah Rasûlü (s.a.a) “Hamr haram oldu.” buyurdu. (İbn Ebi Hâtim, 1419: 2/389).

Yine nakledildiğine göre bu ayetlerin nazil olmasından sonra insanlar şöyle dedi:

“Ey Allah’ın Rasûlü, içki içerken yataklarında can verenler veya şehit olanlar ne olacak? Çünkü

﴿ لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾

“İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde (haram kılınmadan önce) tattıklarından dolayı günah yoktur.” (Maide 93) ayeti nazil oldu.” Bunun üzerine Rasulullah (s.a.a) şöyle buyurdu:

“Eğer onlara da haram olsaydı sizin gibi onu terkederlerdi.” (İbn Hanbel, tarihsiz: 2/352).

İçkiyi haram kılan ayetler hakkında zikredilen bu rivayetlerin muhtevası, muhtelif tariklerle ve bazen ifadelerdeki küçük farklılıklarla Ehl-i Sünnet’in pek çok kaynağında geçmektedir. Haberin ravisinin “Peygamber sessiz kaldı” cümlesiyle kastettiği, Nebiyy-i Ekrem’in (s.a.a) bu amele dair takririne işarettir.

Cassâs şöyle der:

“Hamr”ın İslam’ın ilk yıllarında mübah olduğu, Müslümanların Medine’de içki içtikleri ve alışverişini yaptıkları meselesinde nakil ehli arasında ihtilaf mevcut değildir. Nebiyy-i Ekrem (s.a.a) bu meseleden haberdardı ve onlar Peygamber (s.a.a) nezdinde bu ameli dile getiriyorlardı. Ta ki Allah içkiyi haram kılana dek. (1415:1/392).

Kurtubî de sahabenin “hamr” içmesiyle alakalı haberlere değindikten sonra şöyle yazar:

Bu hadisler “hamr” içmenin onlar arasında mübah, uygulamada ve meşhur olduğunu göstermektedir. O kadar ki kimse bunu inkar edemez. Nebiyy-i Ekrem de (s.a.a) bunu ikrar etmiştir. (1364: 6/287).

Ehl-i Sünnet’in birçok âliminin bariz biçimde işaret ettiği gibi (Bkz: Taberî, 1413: 2/210; Sa’lebî, 1422: 2/141; Beğavî, 1420: 1/277; Zemahşerî, 1407: 1/259; Fahrü Razî, 1420: 6/395; İbn Âşur, 1420: 4/133; İbn Âbidin, 1415: 4/202; Şevkânî, tarihsiz: 9/52) şarabın Mekke döneminde ve Medine döneminin başlarında mübah ve helal olduğuna inanç, bu benzeri rivayetlerin doğrudan sonucudur.

Ehl-i Sünnet ulemasından İbn Âbidin, kimilerinin, şarabın bütün dinlerde haram olduğuna inandığına işaret ettikten sonra buna karşı çıkarak şöyle der:

“Hamr” İslam’ın başlangıcında haram değildi. Sahabe onu içti ve ekseriya içkinin etkisiyle sarhoş olurdu. (Bu konudaki bazı örnekleri hatırlattıktan sonra şöyle yazar:) Netice itibariyle, şarabın haram kılındığına söylemenin mecburi sonucu sahabenin fışk içinde olduğuna inanmaktır. Bunu söylemek yerine şarabın mübah olduğunu söylemek daha sahihtir. (1425: 4/202).

Ehl-i Sünnet, içkinin tedricen haram kılınmasını Allah’ın hikmeti olarak açıklamaktadır. Bazıları biraz daha ileri gidip, “hamr”ın haram kılınmasındaki tedriciliği, ahkâmın teşriindeki ilahî hikmetin en güzel şahidi kabul etmiştir. (Sehl, 1403: 98). Çünkü Araplar içki içmeye büyük bir iştiaak duyuyordu ve onlara bir defada “Şarap içmeyin” densesydi “Şarap içmeyi bırakmayız” diyeceklerdi. Sonuçta da aşikâr bir hüsrana uğrayacaklardı (Nesâî, 1992: 65; Kurtubî, 1364: 6/286; Sehl, 1403: 99-100).

Fahrü Razî şöyle yazar:

İçki yasağının nüzulünde böyle bir sıralamanın izlenmesindeki hikmet, Allah’ın, bu kavmin içki içmeyi alışkanlık haline getirdiğini ve ondan epeyce menfaat temin ettiğini bilmesidir. Eğer içki bir kerede haram kılınsaydı bu onlara çok güç gelecekti. Bu nedenle ondan el çektirme tedricen oldu. (1420: 6/396).

Ebu Zeyd de Bakara suresi 219. ayete işaret ettikten sonra şöyle yazar:

Vakanın ağırlığı, Kur’an metninin sadece içki içmekteki günahın varlığına işaret etmesine ve haram kılmayı tehlikeye atmamasına sebep olmaktadır. (1380: 192).

Aynı şekilde kimileri içkinin haram kılınmasındaki tedriciliği, Kur’an’ın, mucizevi özelliklerinden biri olan ıslah yanlısı siyasetleri cümlesinden saymıştır. (Zerkanî, tarihsiz: 2/366). Yahut bunu, İslam ve Kur’an’ın eğitim metodunun bir örneği kabul etmişlerdir. (Kutb Ravendî, 1405: 1/229).

Bu teori o kadar ilgi görmüştür ki, Şia'nın son dönem âlimlerinden bazılarının eserlerinde de az çok yankı bulmuştur. Mesela şöyle denmiştir:

Tedriciliğin teşride gölgesi vardır. Özellikle de şer'î hüküm toplumdaki yaygın duruma aykırı olduğunda. İçki içilmesi buna örnektir. Cahiliye toplumunda içki alışkanlığı vardı ve bu rezilliğin tedavisi, İslam toplumunda kabul görmesine zemin hazırlayacak birtakım adımların katedilmesine bağlıydı. Kur'an bu rezilliğin kökünü kazırken tedric yöntemini izlemiştir. (Subhanî, 1419: 15-16).

Yine Bakara suresi 219. ayeti izah ederken şöyle denmiştir:

Medine'de İslam davetinin başlamasının üzerinden onüç yıl geçtikten sonra bazı Müslümanlar içki ve kumar hakkında sormaya başladı. Bu soru, bu iki fiilin hükmünün uzunca bir süre belli olmadığını göstermektedir. Bazen hikmet, hükmü beyan etmede yumuşak davranmayı ve tedrice riayet etmeyi gerektirmektedir. İçkinin haram kılınması işte bu türdendir. Çünkü Müslümanlar cahiliyede ona alışmışlardı ve bir defada yasak getirilmesi onlara ağır gelecekti. (Muğniyye, 1424: 1/328)b.

Genel olarak Kur'an'ın bazı konularda ahkâmı açıklarken tedric yöntemini izlediğini kabul ediyoruz. Fakat acaba akli iptal eden bir şeyin haramlığını kesin beyan ederken de son surenin nazil olmasına kadar kesinti ve duraksama yaşanmış mıdır? İslam Peygamberi (s.a.a) hissî mucizelere ilaveten akli mucize olan Kur'an'a sahip olmakla da ayrıcalıklı kılınmıştır. Her dini kabul etmede ilk adım olan mucizeyi anlamanın ancak akıl vesilesiyle mümkün gören bir din, böyle bir fırsatı, içkiyi kesin olarak haram kılmama nedeniyle muhataplarından esirgemiş olabilir mi? Ayrıca cahiliye Araplarının şarapa alışkanlık ve bağımlılığı olması, onların putlara tapmaya gösterdiği alaka ve alışkanlıktan daha mı fazlaydı?

2. İçkinin Tedricen Haram Kılındığına İnanan Ehl-i Sünnet'in Delilleri

2.1. İçkiyi Haram Kılan Ayetlerin Nüzul Sebepleri

Aşağıdaki ayetlere, fıkah ve tefsir uleması tarafından içkinin haram kılınması bahsinde aynı sırayla değinilmektedir. Bu ayetlerin nüzul sebepleri, içkinin tedricen haram kılındığına inanan Ehl-i Sünnet'in en temel delilidir. Bu ayetlerin zâhiri içkinin haram kılındığını göstermektedir. Ama ayetlerin nüzul sebepleri, bazı sahabelerin, bu ayetlerin her biri haramlığa delalet etmesine rağmen, ta Maide suresinin ayetleri nazil olana dek açıkça içki içtiklerini ortaya koymaktadır. Öte yandan Ehl-i Sünnet sahabenin adaletine de inanmaktadır. Bu iki mukaddimenin neticesi, onların içkinin haramlığının tedricen gerçekleştiğine inanması olmuştur. Hâlbuki Şii âlimler, bazı sahabelerin tahrîm ayetinden sonra da içki içtiklerini kabul etmekle birlikte ikinci mukaddimeyi, yani sahabenin adaleti ilkesini temelsiz bulmuşlardır. Sonuç itibarıyla bu ayetlerin nüzul sebepleri, Şii fakihleri, ayetlerin haramlığa zâhir delaletini görmezden gelmeye itmemiştir. Aşağıda bu ayetleri ve nüzul sebeplerini naklettikten sonra Ehl-i Sünnet ve Şia'nın fikhî çıkarımlarını inceleyeceğiz.

a) ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعَةٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا﴾

“Sana şarap ve kumar hakkında soruyorlar. De ki: O ikisinde büyük bir günah ve insanlar için birtakım menfaatlar vardır. Fakat günahları menfaatlerinden büyüktür.” (Bakara 219).

Bu ayetin nüzul sebebi konusunda şöyle denmiştir: Ömer dedi ki: “Allahım, bize içkinin hükmünü beyan et.” Bunun üzerine “يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعَةٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا” ayeti nazil oldu. (İbn Ebi Hâtim, 1419: 2/388; Cassâs, 1415: 1/392; İbn Cevzî, 1422: 1/183).

Yine şöyle anlatılmıştır: Ömer b. Hattab, Muaz b. Cebel ve Ensardan birkaç kişi Allah Rasûlü’nün (s.a.a) yanına geldi ve dedi ki: Ey Allah’ın Rasûlü, bize akli baştan alan içki ve malı yokeden kumarın hükmün açıklar mısın?” Bunun üzerine Allah bu ayeti indirdi. (Sa’lebî, 1422: 2/141; Vahidî, 1411: 73; İbn Cevzî, 1422: 1/183). Ehl-i Sünnet bu ayetin içkinin haram kılındığı hükmü içerdiğini kabul etmemiştir. Hatta Taberî, bu ayetin içkinin haram kılınmasından önce nazil olduğunu anlatan haberleri tevâtür seviyesinde görür. (1412: 2/210).

Eleştirisi: Taberî, bu ayetten haramlığın çıkarılamayacağı sonucuna varırken sahabenin içki içtiğine dair haberleri zikreder ve Nisa suresindeki ayetin nüzul sebebine değinir. (Bkz: 1412: 2/210-212). Bu ayetlerin içkinin haramlığına delalet etmediği, Nebiyy-i Ekrem’in (s.a.a) takririne de nispet edilmiştir. (Bkz: İbn Ebi Hâtim, 1419: 2/389). Bu düşünce Ehl-i Sünnet’in bazı âlimlerini mecburen bu ayetin Maide suresindeki ayetlerle nesholduğuna inanmaya zorlamıştır. (Bkz: Ebu Hayyan Endülüsî, 1420: 2/403).

Karinelere dikkat ettiğimizde anlıyoruz ki, Ehl-i Sünnet’in bu inancı sonraki ayetin (Nisa 43) nüzul sebebi nedeniyle. Bahse konu ayetten sonra nazil olan Nisa suresindeki ayetin nüzul sebebi, Bakara suresi 219. ayetin nüzulüne rağmen bazı sahabelerin hâlâ içki içtiğini göstermektedir. Nitekim yeni bir olay meydana gelmiş ve içki hakkında başka bir ayet nazil olmuştur. Sonuç itibarıyla Bakara suresindeki ayet haram kılma hükmünü taşııyordu.

Şia’nın görüşüne göre ise sahabenin ismet sıfatı yoktur. Öyleyse onların bu ayetin nüzulünden sonra da içki içmesi bu ayet-i kerimeden haramlığın çıkarılmamasına gerekçe oluşturmaz. Şeyh Tûsî, sadece “وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا” cümlesine dikkat çekerek şöyle der:

“Şu halde o ikisinin haram olduğu tespit edilmiş demektir.” (1387: 7/57).

Şii fakihlerin çoğunluğu, içkinin haram kılınmasının Kur’an’daki dayanağı olarak bu ayete değinmiştir. (İbn İdris Hillî, 1410: 3/472; Allame Hillî, tarihsiz: 2/226; Fâhru’l-Muhakkikîn Hillî, 1387: 4/511; Fâzıl Mikdad, 1404: 4/367; İbn Fehd Hillî, 1407: 5/76; Mukaddes Erdebilî, tarihsiz: 629).

Farzedelim ki ayet tek başına içkinin haram kılındığına delalet edecek kudrette olmasa bile yine de onun günah olduğunu açıkça söylemektedir ve bu Medenî ayet, aşikar biçimde günahın haram olduğunu ilan eden A'raf suresindeki Mekî' ayete¹ tâbidir. Mekî' ayette haramlığı işiten bir kimsenin Medenî ayet üzerinde içtihadı kalkışmaya mazereti kalır mı? (Tabâtabâî, 1417: 2/195).

Keza Ehl-i Sünnet'in Aîşe'den naklettiği bir haberde şöyle geçmektedir:

"Bakara suresi nazil olduğunda içkinin haram olduğu hükmü onunla birlikte indi ve Allah Rasûlü (s.a.a) onu nehyetti." (Suyutî, 1404: 1/252).

Aynı şekilde bu ayetin Ömer'in sözü üzerine indiğini kabul eden nüzul sebebini ve Ehl-i Sünnet'in ondan çıkardığı sonucu eleştirirken şöyle söylemek mümkündür: Bu rivayette öyle bir hükmün helallığı Allah'a nispet edilmektedir ki, Ömer ve sahabeden başka bazı kimseler onun kötülüklerinden haberdardı ve haram kılınmasını istiyordu. Buna ilaveten, onlar içkinin haram kılınmasını isteyecek şekilde soru sorduklarına göre bu, ayetin haram kılmak üzere zuhur etmesini gerektirmektedir. Aksi takdirde bunun kaçınılmaz sonucu, hükmün beyanını ihtiyaç zamanından sonraya ertelemek olacaktır. Bu ise usûlcülerin caiz görmediği bir şeydir. (Bkz: Mukaddes Erdebîlî, tarihsiz: 629-630; Fâzıl Cevad, 1389: 4/145).

b) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا﴾

"Ey iman edenler, sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın. [Keza] cenabetken de -yolcu olmanız dışında- gusledene kadar [namaza durmayın]." (Nisa 43).

Bu ayetin nüzul sebebi, Ehl-i Sünnet'in önceki ayetten haramlığın çıkarılamayacağı konusundaki en net ve gerçek delilidir. Bahsedildiği üzere, "قُلْ فِيهِمَا إِنْكُمْ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ" (Bakara 219) ayeti nazil olduğunda bazı kimseler şarabı bırakmamıştı. Diyorlardı ki: "Onun faydalarından menfaatleniyoruz ve günahı terk ediyoruz." Bunun üzerine "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ" (Nisa 43) ayeti nazil oldu. (Semerkandî, 1416: 1/144). Bakara suresindeki ayet nazil olduktan sonra şarabın menfaatlerinden (!) yararlanmakla meşgul oluyorlardı. Netice itibarıyla ayet, haram kılmayı içermiyordu. Fakat yeni bir hadise Nisa suresindeki ayetin nüzulünü gerektirdi. Bu ayet-i kerimenin nüzul sebebine dair birkaç çeşit rivayet mevcuttur:

1) İnsanlar şarabın menfaatinden faydalanıyor ve onun günahından kaçınıyordu! Ta ki Abdurrahman b. Avf yiyecek ve şarap hazırlayıp Allah Rasûlü'nün (s.a.a) ashabından bazılarını davet etti. Davetliler içtikleri şarapla sarhoş olmuşlardı ki akşam namazı vakti

¹ "قُلْ إِنْكُمْ حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَالْإِثْمَ" (A'raf 33)

girdi. Onlardan biri imamlığa geçti ve “قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ. لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ” (Kafirun 1-2) ayetlerini “لا”yı hazfederek tilavet etti. Bunun üzerine “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ” ayeti nazil oldu. Bu vakanın ardından namaz vakitlerinde “hamr” içilmesi haram kılındı. (Sa’lebî, 1422: 2/143; Vahidî, 1411: 157; Beğavî, 1430: 1/277). Bu mecliste hazır bulunanları sayarken öyle isimler zikredilmiştir ki, hepsi de Nebiyy-i Ekrem’in (s.a.a) rihletinden sonraki siyasi olaylarda temel rol oynamış kimselerdi. (Bkz: Semerkandî, 1416: 1/305; İbn Atıyye, 1422: 2/56; Suyutî, 1420: 2/165).

2. Ayet, Allah Rasûlü’nün (s.a.a) şarap içip sarhoşken namaza duran ve kaç rekât kıldığını ve ne okuduğunu bilmeyen ashâbı hakkında nazil olmuştur. (Sa’lebî, 1422: 3/312; Vahidî, 1411: 157). Bu nüzul sebebi esas alındığında bu hadisenin bir kereden fazla yaşandığı anlaşılmaktadır. İbn Abbas bu ayetin nüzul sebebi hakkında şöyle der:

“Sahabenin büyüklerinden bir grup hakkında nazil oldu. İçki içmeyi sürdürüyorlardı ve namaz için Allah Rasûlü’yle (s.a.a) birlikte mescide geliyorlardı. Allah onları bu amelden nehyetti.” (Fahru Razî, 1420: 10/85).

3. Bakara suresindeki ayetin nüzulünden sonra Ömer şöyle dedi: “Allahım, bize içkinin hükmünü beyan et.” Bunun üzerine “لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى” ayeti nazil oldu. (İbn Ebi Hâtim, 1419: 2/388, 3/ 958).

Ehl-i Sünnet bu ayetin içkinin haramlığını kapsadığını kabul etmemektedir. İbn Kesir bu konuda, Ömer’den nakledilen nüzul sebebini rivayet ederek şu sonuca varmıştır: Bu ayetin nüzulü içkinin haram kılınmasından önceydi. Çünkü Allah Rasûlü (s.a.a) Bakara suresindeki ayeti Ömer’e okuduğunda Ömer dedi ki: “Allahım, içki konusunda yeterli bir beyan indir.” Nisa sursi 43. ayet indikten sonra da Allah Rasûlü (s.a.a) onu Ömer’e okudu. Ömer dedi ki: “Allahım, içki hakkında yeterli bir beyan indir.” Ondan sonra namaz vakitinde şarap içmekten uzak durdu. Ta ki Maide suresindeki ayetler nazil olana dek. O zaman Ömer “انتهينا انتهينا” dedi. (İbn Kesir, 1419: 2/271).

Ehl-i Sünnet’in bu ayetten çıkardığı azami sonuç, sarhoşluğa sebep olan şeyin namaz vakitlerinde yasaklanmış olduğudur. (Cassâs, 1415: 3/166). Bu ayetten namaz vakitleri dışında sarhoş olmanın mübah sayıldığına ilişkin çıkarım, Ehl-i Sünnet’ten bazı âlimlerin bu ayetin Maide suresindeki ayetlerle neshedildiğine inanmasına sebep olmuştur. (Bkz: Taberî, 1412: 5/62; İbn Cevzî, 1422: 1/408).

Eleştiri: Bu ayetin nüzul sebebi Ehl-i Sünnet nezdinde önceki ayetten (Bakara 219) içkinin haram kılındığı sonucunun çıkarılmamasına sebep olduğu gibi, sonraki ayetlerin (Maide 90-91) nüzul sebebi de bu ayetten içkinin haramlığının çıkarılmamasına yolaçmıştır. Bazı sahabeler bu ayet nazil olduktan sonra da şarap içmeye devam ediyordu. Daha sonra Maide suresindeki ayetler nazil olmuştur. Sonuç itibarıyla bu ayette de içkinin haram olduğuna dair bir hüküm yoktur. (Bkz: Taberî, 1412: 5/61).

Şii fakihler bu ayetteki “sekr” kelimesinden neyin kastedildiği hakkında iki görüş ortaya atmıştır:

a) Şaraptan hasıl olan “sekr”. Bu tefsir, nakledilen nüzul sebepleri tarafından teyit edilmektedir. Buna göre Şia fukahasıdan bazıları bu ayeti içkinin haramlığını kapsadığını savunmuştur. Çünkü namaz vaciptir ve bu ayet, “sekr”in namaza aykırı olduğunu göstermektedir. İki çelişen şeyden birinin vücubu, diğerinin haram kılınmasını gerektirir. Zira bir şeyin emredilmesi, onun zıddının nehyedilmesi demektir. (Fahru’l-Muhakkikin Hillî, 1387: 4/511; İbn Fehd Hillî, 1407: 5/76; Fâzıl Mikdad, tarihsiz: 2/305). Bu çıkarımla birlikte, bu ayetin Maide suresindeki ayetlerle, birinin neshini gerektirecek cüz’i veya küllî hiçbir tenakuzu kalmamaktadır. Kimileri de bu ayetin, ne cevaz, ne de tahrim suretinde içkinin hükmüyle ilişkilendirilemeyeceğine inanmaktadır. (Bkz: Hoî, 1395: 335).

b) Uyku “sekr”i. İmam Bâkır’dan (a.s) bir rivayette şöyle geçmektedir:

“Halsiz, uykulu ve üstünde ağırlık varken namaz kılma. Çünkü bunlar nifakın kapakçıklarıdır ve Allah müminleri sekir halindeyken namaza durmaktan men etmiştir. Burada kastedilen, uykudan kaynaklanan sekirdir.” (Ayyaşî, 1380: 1/242).

İmam Sâdık’tan (a.s) bir rivayette bu ayet şerhedilirken de aynı görüş teyit edilmiştir. (Kuleynî, 1407: 3/371; Tûsî, 1407: 3/257). Aynı şekilde Dahhak, bu ayette “sekr”den maksadın yalnızca uyku sekiri olduğunu savunmuştur. (İbn Atıyye, 1422: 2/56).

Namazdayken sekiri men etmeyi kapsayan bu ayetin nüzulü, mutlak nehyi içeren Bakara suresi 219. ayetten sonra da “sekr”den muradın sadece uyku sarhoşluğu olduğunu desteklemektedir. (Bkz: Tabâtabâî, 1417: 4/359). Bu durumda bu ayet konusu itibarıyla içkiyle irtibatlı olmaktadır.

Bu arada üçüncü bir ihtimal daha gündeme gelmektedir: “Sekr”den kasıt, şarp ve uyku sekirinin her ikisini de kapsayan anlamdır. İmam Bâkır’dan (a.s) menkul rivayette de bu ayet zikredildikten sonra şöyle geçmektedir: “منه سُكْرُ النَوْمِ” (İbn Bâbeveyh, 1413: 1/480). Bu da “sekr”den, uyku sekirinin de parçası olduğu daha kapsamlı bir anlamın murad edildiğini göstermektedir. Beydavî de “سُكَارَى”nın tefsirinde şöyle der:

“Uyku veya şarap gibi bir şeyden sarhoşluk.” (1418: 2/75).

İçkinin tedricen haram kılındığına inanan ve bu ayetin haram kılmadan önce nazil olduğuna Feyz Kâşânî, söz konusu iki tefsirin uzlaştırılması konusunda şöyle der:

“Müslümanlar şarabı haram kılan hükmün yerleşmesinden önce sarhoşken namaza duruyorlardı. Bu yüzden böyle bir hitaba muhatap oldular. İçkinin haramlığı istikrar bulduktan sonra bu şekilde hitap edilmeyi haketmeyecek kimseler haline geldiler. Çünkü Müslümanlar içkinin haram kılınmasından sonra içkiden sarhoş olamazlar. Bu nedenle denebilir ki bu ayet, içkinin haram kılınmasıyla neshedilmiştir. Şu anlamda ki, onlara artık bu sözlerle hitap edilmesi hoş olmayacaktır. Daha sonra hüküm, kalp huzuruna mani diğer konuları da

kapsar hale geldiğinden onu uykudan kaynaklanan sarhoşluk ve benzeri durumlarla tefsir etmek caizdir. (1416: 1/453).

Feyz'in istidlaline temel aldığı küçük önerme [suğrâ], Bakara suresindeki ayetin içkinin haramlığına delalet etmemesini gerektirir. Bu ise Şia'nın meşhur görüşüne aykındır. Ama eğer bu ayetin, uyku ve şarap sekirliğinin haramlığına eşzamanlı delalet ettiği söylenebiliyorsa bu iki grup rivayetler uzlaştırılabilir ve ortada Şia'nın görüşüne aykırılık da kalmaz. Aksi takdirde ikinci tefsir, yani "sekr" in uyku sarhoşluğu olarak tefsir edilmesi, Şia'nın hadislerindeki manayla uyum içinde olması nedeniyle daha münasiptir.

c) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلٍ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ. إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنتُمْ مُنْتَهُونَ﴾

"Ey iman edenler, şarap, kumar, putlar ve kura okları pistir [ve] şeytanın amelindenidir. Şu halde onlardan kaçının. Umulur ki kurtulursunuz. Gerçek şu ki, şeytan şarap ve kumarla aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. O halde vazgeçtiniz mi?" (Maide 90-91).

Nisa suresi 43. ayetin nüzulünden sonra bazı kimseler şarabı terkederek şöyle dedi: "Bizi namazdan alıkoyma şeyde hayır yoktur." Ama bir kesim de evde oturup şarap içiyor ve namaz sırasında onu terk ediyordu. Ta ki bir başka hadise Maide suresindeki ayetlerin nüzulünü gerektirene kadar. Bu hadise hakkında elde farklı haberler vardır:

1) Adamın biri içki içmeye koyuldu ve sonra Bedir savaşında ölen müşriklere ağıt okumaya başladı. Bu haber Allah Rasülü'ne (s.a.a) ulaştı. Hızla ve öfkeyle onun yanına gitti. Öyle ki ridası yerde sürükleniyordu. Elinde tuttuğu şeyi adamın başına vurmak için kaldırdığında adam dedi ki: "Allah ve Rasülünün gazabından Allah'a sığınırım. Allah'a yemin olsun ki artık şarap içmeyeceğim." (Taberî, 1412: 2/211; Sa'lebî, 1422: 2/142).

Bu adamın adı Ehl-i Sünnet'in bazı kaynaklarında belirsiz şekilde geçmektedir. Ama İbn Hacer, Maide suresinin tefsirinde, bu ayetin nüzulünden önce şarap içmekle meşgul olan Ebu Talha, Muaz b. Cebel, Ebubekir, Ömer gibi bazı sahabelerin adının geçtiği rivayetlere işaret ettikten sonra Bedir savaşında ölen müşriklere ağıt okuyan kişinin birinci halife olduğunu belirtir. (Askalanî, tarihsiz: 10/31).

Bu nüzul sebebi Kummî tefsirinde de Ebu'l-Cârud'un İmam Bâkr'dan (a.s) naklinde, cümledeki bazı farklılıklarla geçmektedir. (Kummî, 1367: 1/180). Yine Deylemî onu mürsel olarak İmam Sâdık'tan (a.s) nakletmiştir. Bu macera Deylemî'nin rivayetinde, Ömer'in Ebubekir'le yaşanan o günkü olayı anlattığı konuşması içinde nakledilmiştir. Bu rivayete göre içki içilmesi ve ağıt okunması Ramazan ayında vuku bulmuştu. Bu haberde kasideenin matlaı şöyledir: "ذَرْنِي أَصْطَبِحْ يَا أُمُّ بَكْرٍ فَإِنَّ الْمَوْتَ نَقَبَ عَنْ هِشَامٍ" (Bkz: Deylemî, 1412: 2/264-266).

2) Sa'd b. Ebi Vakkas, devenin başında şarap ve yiyecek hazırladı ve Nebiyy-i Ekrem'in (s.a.a) sahabelerinden bir grubu davet etti. Bu arada Ensardan bir adam da orada bulunuyordu. Yemeği yiyip şarabı içtiklerinde sarhoş oldular ve sohbete koyuldular. Sa'd, Ensardan olan adamı rencide eden bir söz söyledi. Ensarlı devenin çene kemiğini yüzüne vurdu ve burnunu kırdı. Bu hadiseden sonra Allah içkinin haram kılındığı "إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ... فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْتَهْوُونَ" (Taberî, 1412: 2/212; Vahidî, 1411: 209; Beğavî, 1420: 1/277).

İbn Şehrâşûb, Hasan Basrî'den şöyle nakletmiştir:

Osman b. Maz'ûn,² Ebu Talha, Ebu Ubeyde, Muaz b. Cebel, Süheyl b. Beydâ ve Ebu Dücane Sa'd b. Ebi Vakkas'ın evinde toplandılar. Yemekten sonra onlara şarap getirdiler. Hz. Ali (a.s) aralarından kalkıp dışarı çıktı. Osman bu konuda bir şey söyledi ve Emirulmüminin cevap verdi: "Allah içkiye lanet etsin. Allah'a yemin olsun ki aklımı ziyan edecek ve beni göreni bana güldürmeye sebep olacak hiçbir şeyi içmem." Mescide gitti ve Cebrail "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ" ayetini indirdi. (İbn Şehrâşûb, 1376: 2/26).

Bu nüzul sebebi Muttakilerin Mevlası (a.s) için övgü ve iftihar vesilesidir. Onu, sarhoşluk anında Bedir'de ölen müşriklere ağıt okuyan kimseyle denk tutmak nasıl mümkün olabilir? (İsfahanî, 1410: 1/81).

3) Nisa suresindeki ayetin nüzulünden sonra Ömer bir kez daha dedi ki: "Allahım, içkinin hükmünü bize belirginleştir." Bunun üzerine "إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ..." (Maide 90-91) ayeti nazil oldu. Ömer dedi ki: "Allahım bu işe son verdik, bu işe son verdik. Çünkü akli ve malı yokediyor." (İbn Ebi Hâtim, 1419: 2/389; Vahidî, 1411: 209).

4) İbn Abbas'ta şöyle nakledilmiştir: Bu ayet, Ensar kabilelerinden ikisi hakkında nazil olmuştur. Onlar sarhoşluk derecesinde şarap içiyor ve bu haldeyken birbirine zarar veriyordu. Sarhoşluk geçtikten sonra baş ve yüzlerindeki yaraların izlerini görüyor ve birbirlerine şöyle diyorlardı: "Filan kardeşimin bana sevgi ve şefkati olsaydı bana bunu yapmazdı." Bu da aralarında kin ve öfkeye sebep oluyordu. Bu nedenle Allah "إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ..." ayetini indirdi. (Hakim Nişaburî, 1422: 4/142; İbn Cevzî, 1422: 1/582; Suyutî, 1404: 2/315).

5) Maide suresinde içkiyi yasaklayan ayetlerin nüzulüne sebep olan hadiseler arasında Hz. Hamza (a.s) hakkındaki maceraya da değinilmiştir. Bu haberin metni özetle şöyledir: Hz. Hamza (a.s) şarap içtikten sonra ganimetlerden Emirulmüminin'in (a.s) payına düşmüş yaşlı bir dişi devenin karnını yardı ve ciğerini dışarı çıkardı. Hz. Ali (a.s) Hamza'yı (a.s) Allah Rasûlü'ne (s.a.a) şikayet etti. Nebiyy-i Ekrem (s.a.a) Hamza'nın (a.s) evine gitti. O

² Belirtileceği gibi, bu olayın Osman b. Maz'ûn'a nispet edilmesi doğru değildir. Sonuç itibarıyla bu isim Osman b. Affan veya Kudame b. Maz'ûn ile karıştırılmış olabilir.

haldeyken Allah Rasûlü'ne (s.a.a) yakışık almayan sözler sarfetti. Peygamber (s.a.a) ses-siz kaldı ve geri döndü. Devenin tazminatını da kendisi üstlendi. Hamza (a.s) sabah özürlü dilemek için geldi. Allah Rasûlü (s.a.a) şöyle dedi: Bunu bırak, Allah'tan senin için bağışlanma diledim. (Sa'lebî, 1422: 2/143; Vahidî, 1411: 210-211; Ayyaşî, 1380: 1/339).

Kurtubî, içki içmenin [Maide suresindeki ayetlerin nazil olmasının öncesine kadar] mübah ve normal olduğu ilkesine işaret ettikten sonra içkinin sarhoşluğa yolçacak seviyede içilmesinin de onlara caiz olup olmadığına cevap verirken şöyle yazar: Hamza hadisi bu mübahlığı ifade etmektedir. Çünkü Hamza'nın Peygamber'e (s.a.a) söylediği sözler, Peygamber'e (s.a.a) saygılı davranmak ona vacip olduğu halde aklının sarhoşluk nedeniyle ortadan kalktığını göstermektedir. Bu nedenle ravi şöyle der: Peygamber (s.a.a) ne o halde, ne de sonrasında Hamza'yı eleştirmede ve ona sert davranmadı. (1364: 6/287).

Kurtubî'nin kendisi de bu sözün çürüklüğünün farkındadır. Nitekim devamında şöyle demektedir:

"Bu, usûlcülerin söylediğinin hilafıdır. Çünkü derler ki, sarhoşluk vermek her şeriatla haramdır. Zira şeriatlar kulun maslahatını ister ve akıl tüm maslahatların köküdür. Onun ortadan kalkması her kötülüğün temelidir. Şu halde akıl iptal edecek veya başkalaştıracak her şeyin men edilmesi vaciptir. Hamza hadisinde de onun içmekten maksadının sarhoşluk olmaması mümkündür. Ama içmekte acele edince bu duruma dışarı çıkmıştır." (A.g.e.: 6/287).

Bu haberi eleştirirken denebilir ki: Maide suresinin en son sure olarak nüzulü (Tûsî, tarihsiz: 3/413) ve Hamza'nın hicri üçüncü yılın Şevval ayının yarısında Uhud savaşında şehit olması (İbn Abdilber, 1412:1/372) bu ayetin onun hakkında nazil olmasını uzak ihtimal haline getirmektedir. Buna ilaveten "hamr" Araplar nezdinde hoşlanılan bir şey değildi. Onlar da içkinin çirkinliğini idrak ediyordu. Bu nedenle içlerinden bazıları İslam'ın zuhurundan önce içkiyi kendisine yasaklamıştı. Hamza'nın nefsinin izzet ve yüceliği bu kimselerden daha fazla değildiyse de az da değildi. Nasıl olur da onlar şarabı terkettiği halde Hamza içmeyi sürdürmüş olabilir? Hamza'nın (a.s) fazileti hakkında İslam'ın kıymetli Peygamberi'nin (s.a.a) ifadesi yeter de artar da bile:

"Eğer Hind, Hamza'nın (a.s) ciğerinden bir parçayı yeseydi asla ateşe girmezdi. Çünkü Hamza (a.s), Allah katında, bedeninden bir parça ateşe girmeyecek kadar değerlidir." (İbn Batrik, 1407: 453).³

Eleştiri: Bu ayetteki ifade tarzı, her türlü mazeret ve bahaneyi ebedi olarak herkesin elinden alacak şekildedir. Ehl-i Sünnet de bu ayetlerin içkinin haramlığı hükmünü kapsadığını kabul etmiştir. Sonuçta içkinin haramlığının nüzulüne işaret edildiği her yerde kastedilen, bu ayetlerin nüzulüdür. Zira onların görüşüne göre bu ayetin nüzulü, bu ayet inene dek şarabın helal olduğunu göstermektedir. (Bkz: Semerkandî, 1416: 1/416). Ömer'in bu ayetlerin nüzulünden sonra söylediği "انتھينا انتھينا" sözü meşhurdur. (Bkz: Vahidî, 1411: 210; Kurtubî, 1364: 6/286; Askalanî, tarihsiz: 8/210). Ehl-i Sünnet aynı zamanda şöyle

³ Bu rivayetin kaynaklarını incelemek ve diğer eleştiriler için bkz: Âmulî, 1415: 5/289-293.

de demiştir: Bu ayetlerin nüzulünden sonra Allah Rasûlü (s.a.a) “İçki haramdır” buyurdu. (İbn Kesir, 1419: 3/163).

Ama Şia’ya göre bu ayet, içkinin daha önce ilan edilen haramlığını vurgulamaktadır. (Bkz: Fâzıl Mikdad, tarihsiz: 2/14). Şia fukahası bu ayeti de önceki ayetler gibi, içkinin haram kılındığına ilişkin Kur’anî dayanaklar arasında saymıştır. (Bkz: Tûsî, 1387: 4/511; Fâzıl Mikdad, 1404: 4/367; İbn Fehd Hillî, 1407: 5/77).

Bu birkaç ayetin nüzul sebepleri topluca tespit etmektedir ki, bazı sahabeler Maide suresinin ayetleri nazil olana kadar aşikâr biçimde içki içiyordu. Bu nüzul sebepleri sadece sahabenin adaleti ilkesi eklenerek Ehl-i Sünnet’in içkinin haram kılınmasında tedricîlik bulunduğuyla ilişkin görüşünü ispatlayabilir. Hâlbuki bu ilke Şia’nın nazarında makbul değildir. Neticede bu görüşü bu vesileyle ispatlamak mümkün değildir. Bu nazariyenin Ehl-i Sünnet tarafından ortaya atılması da anlaşıldığı kadarıyla yalnızca bazı sahabelerin fıkı işlediklerini itraftan kaçınmaktır. Konu, bu ayetlerin nüzulüne sebep oluşturan bazı kimseler arasında sonraları önemle siyasi mevkilere gelen kişilerin isimlerini gördüğümüzde mesele daha bir açıklık kazanmaktadır. En basit şahit şudur ki, Ömer her olaydan sonra tekrar Allah’tan içkinin hükmünü açıklamasını istemekte ve her ayetin nüzulünden sonra Nebiyy-i Ekrem (s.a.a) Ömer’i özellikle çağırıp ayeti ona okumaktadır. En son ayetle birlikte de Ömer artık “انتهينا انتهينا” demiştir. (Bkz: Vahidî, 1411: 209; İbn Kesir, 1419: 1/433).

d) ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعُمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

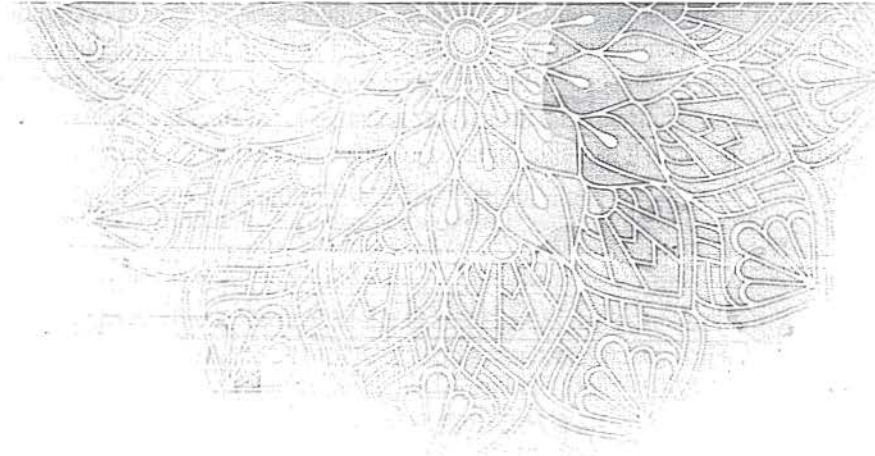
“İman edip salih amellerde bulunanlara [daha önce] yediklerinden günah yoktur. Takvalı olmaları, iman etmeleri ve salih ameller işlemeleri durumunda. Sonra da takvalı oldukları ve iman ettikleri, sonra yine takvalı oldukları ve ihsanda bulundukları takdirde. Allah iyilik yapanları sever.” (Maide 93).

Bu ayetin nüzul sebebine dair, Ehl-i Sünnet’in, Maide suresi 90 ve 91. ayetlerin nüzulüne kadar şarabın helal olduğu hakkında istidlalde bulunduğu birtakım rivayetler nakledilmiştir. Bu rivayetlere göre insanlar, Maide suresi 90 ve 91. ayetlerin nazil olmasından sonra dedi ki: “Ey Allah’ın Rasûlü (s.a.a), yataklarında can verenler veya şehit olanlar şarap içiyorken öldükleri halde ne olacaklar?” Bunun üzerine “لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعُمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ” ayeti nazil oldu. (İbn Hanbel, tarihsiz: 2/352; Semerkandî, 1416: 1/417; Tûsî, tarihsiz: 4/20; Vahidî, 1411: 212; Tûsî, 1372: 3/372). Sonra Allah Rasûlü (s.a.a) şöyle buyurdu: “Onlara da haram olsaydı sizin gibi onu terkederlerdi.” (İbn Hanbel, tarihsiz: 2/352). Bazı rivayetlerde buna ilaveten şöyle de geçmektedir: “Ayrıca biz de içki içiyorduk, bize ne olacak?” dediler, bunun üzerine ayet nazil oldu. (Taberî, 1412: 7/24).

Aynı şekilde bazı sahabelerin yolculukta olduğu ve içki haram kılındıktan sonra şarap içtikleri, ama içkinin haram kılındığından haberleri olmadığı, dönünce kendi hallerini

“İman edip salih amellerde bulunanlara [daha önce] yediklerinden günah yoktur. Takvalı olmaları, iman etmeleri ve salih ameller işlemeleri durumunda. Sonra da takvalı oldukları ve iman ettikleri, sonra yine takvalı oldukları ve ihsanda bulundukları takdirde. Allah iyilik yapanları sever.” (Maide 93).

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ “جُنَاحٌ فِيمَا طَعُمُوا” ayetinin nazil olduğu rivayet edilmiştir. (Semerkandî, 1416: 1/417).

Bu iki nüzul sebebi, şarabın Maide suresi 90 ve 91. ayetler nazil olana kadar helal olduğuna delalet etmektedir. Bu ayetle ilgili istidlalin önceki ayetlerden farkı işte buradadır. Bu ayette nüzul sebepleri tek başına Ehl-i Sünnet’in içkinin tedricen haram kılındığına dayanan inancına delalet etmektedir. Zira insanlar yalnızca geçmişte içki içen kimselerin hali hakkında soru sormakta ve Kur’an bu konuda artık yeni bir hükmün geldiği cevabını vermektedir. Oysa daha önce geçen ve ileride gelecek olan sebep bunun aksini göstermektedir. Zira şarabın haram kılınması Mekke’de açıklanmış bir hükümdür. Bu nedenle bu nüzul sebepleri sahih gözükmemektedir.

Buna mukabil başka bir nüzul sebebinde şöyle geçmektedir: Bu ayet, Osman b. Maz’ûn ve onun durumundaki bir kesim hakkında nazil olmuştur. Çünkü o eti kendisine yasaklamıştı ve ruhbanlık yolunu tutmuştu. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. (Belazurî, 1959: 10/255; Tabersî, 1372: 3/372).

İmam Sâdık'tan (a.s) ulaşan bir rivayet de ortaya koymaktadır ki, bu ayet hakkında son zikredilen nüzul sebebi sahihtir. İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır: Kudame b. Maz'ûn'u Ömer'in yanına getirdiler. Şarap içiyordu ve buna şahit olan da vardı. Ömer, seksen kırbaç cezası verip vermemeyi Emirulmüminin'e (a.s) sordu. Kudame dedi ki: "لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعُمُوا" ayetindeki insanlardanım." Hz. Emir (a.s) şöyle buyurdu: "Yalan söylüyorsun. Sen bu ayette bahsedilen kimselerden değilsin. Bu ayette bahsi geçen kişilerin yediği onlara helal oldu. Onlar Allah'ın helal kıldığından başkasını yemiyor ve içmiyorlardı." (Eş'ârî, 1408: 153; Ayyaşî, 1380: 1/341; Kuleynî, 1407: 7/215; Tûsî, Tehzibu'l-Ahkâm, 1407: 10/93). Belirtildiği gibi şarap hiçbir zaman helal olmadı. Bu ayetin nüzul konusu olan kimseler de hiç şarap içmedi ve bu durum, ayetin nüzul sebebi gösterilen ilk iki rivayetin delil kullanılmasına aykırıdır.

Şeyh Tûsî de "فِيمَا طَعُمُوا" ifadesinin manasını açıklarken şöyle demektedir: Bu ibare hakkında iki tefsir gelmiştir:

1. Kastedilen "hamr"dır. Lakin bu mübahlık kaldırılmış ve neshedilmiştir.
2. Kastedilen helal ve temiz rızıktır. (Tûsî, 1387: 8/59).

Şeyh Tabersî de iki anlamı nakletmiş ve ikincisini Ehl-i Beyt'in (a.s) tefsiri olarak tanıtmıştır. (Tabersî, 1372: 3/372). Kutb Râvendî ve Fâzıl Mikdad da aynı manayı daha sahih bulmuş ve ayetin nüzul sebebinin, bazı temiz yiyecekleri terketmeye ahdetmiş Osman b. Maz'ûn ve yârânı olduğunu savunmuştur. (Kutb Râvendî, 1405: 2/276 ve 271; Fâzıl Mikdad, tarihsiz: 2/316).

2.2. Nahl Suresi 67. Ayetine Tutunmak

Ehl-i Sünnet'in şarabın helal olduğuna inanç için ortaya koyduğu deliller arasında zaman geçtikçe aşağıdaki ayete de tutunulduğu görülmektedir.

﴿وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾

"Hurmalıkların ve üzümlüklerin meyvelerinden kurdıkları çardaklarda hem sarhoşluk verici içki, hem güzel bir rızık edinmektesiniz. Şüphesiz aklını kullanabilen bir topluluk için, gerçekten bunda bir ayet vardır." (Nahl 67)

Ehl-i Sünnet'in çoğu, bu ayetteki "sekr"i "hamr" manasında almış ve bunu temel yapıp bu ayetin⁴ nüzulü sırasında "hamr"ın mübah olduğuna delil kabul etmiştir. Bu anlayışın doğal sonucu, bu ayetin Maide suresinin ayetleriyle neshedildiğini inanılmasıdır. (Bkz: Tüsterî, 1423: 91; İbn Ebi Hâtim, 1419: 7/2288; Cassâs, 1415: 5/4). Yine İbn Abbas'tan da şöyle nakledilmiştir: Bu ayet, "hamr" kendilerine helal olduğu sırada nazil

⁴ Nahl suresi cumhur müfessirlerin görüşüne göre Mekki'dir ve nazil olmuş yetmiş ikinci sure sayılmaktadır. (Bkz: İbn Âşûr, 1420: 13/74-75).

olmuştur. (Semerkandî, 1416: 2/280). Oysa başka bir rivayette İbn Abbas'tan şöyle nakledilmiştir: "Sekr" içilmesi haram olan şeydir. Güzel rızık ise helal meyvelerdir. (Taberî, 1412: 14/90; Sa'lebî, 1422: 6/27; İbn Kesir, 1419: 4/498). Beydavî şöyle demektedir: Bu ayet içkinin haram kılınmasından önce nazil olmuşsa "hamr"ın kerahatine delalet eder. Değilse itab ve minneti kapsar. (1418: 3/232).

Eleştiri:

Bir: "Sekr" sadece sarhoş edici içecek anlamında kullanılmaz. Ebu Ubeyde şöyle demektedir: "جَعَلْتُ عَيْبَ الْأَكْرَمِينَ سَكْرًا" yiyecek demektir. Çünkü Cendel "جَعَلْتُ عَيْبَ الْأَكْرَمِينَ سَكْرًا" demiştir. Yani "Cömertlerin ayıbını aramayı kendine gıda yaptı." (Ebu Ubeyde, 1381: 1/363).

Şeyh Tûsî de, "Asıl olan, [sarhoş edici] bu içeceklerin mübah olmasıdır. Biz sadece 'hamr'ı delil nedeniyle bu ilkenin dışında tutuyor ve diğer şeyleri aynı ilkeye dayanarak yerinde bırakıyoruz." diyenlere cevaben şöyle demektedir:

Onlar, Allah'ın "تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكْرًا وَرِزْقًا حَسَنًا" kavlini ve İbn Abbas'ın "sekr"den maksadı "nebiz" (hurma veya üzüm şarabı) saymasını delil göstermektedir. Hâlbuki İbn Abbas'tan iki tür rivayet nakledilmiştir: Birincisinde şöyle der: "Sekr", "nebiz"dir ve bu da içkinin haram kılınmasından önce olmuştur. Bu görüşte Hasan Basri, Atâ, Mücahid, Katade, İbrahim Neha'î ve Ebu Rezin de onu takip etmiştir. İkinci rivayette ise şöyle der: "Sekr" haram rızıklardır. Sonuç itibarıyla ayetin manası şöyle olur: Ondan helal ve haram olanı alıyorsunuz.

İki: Şeyh'in açıklamasında geçtiği üzere, varsayalım ki "sekr"den kasıt sarhoş edici şarap olsun, yine de ayet "hamr"ın mübahlığına delalet etmemektedir. Elbette ki bazı kimseler bu ayetteki minnet üslubunu "sekr"ın helal olduğuna delil kabul etmiştir. Ama bu istidlal de üç sebeple reddedilmektedir:

Birinci, müfessirlerin söylediğine aykırıdır. Müfessirler "sekr"den kasdın haram kılınmış şarap olduğunu söylemiştir.

İkincisi, eğer kastedilen, "sekr"ın helal kılınması olsa "وَرِزْقًا حَسَنًا" manasız olacaktır. Zira anlam şöyle olur: "Hem sekir ve hem de güzel rızık helaldir!" Bu durumda ayet bu ikisi arasında fark gözetmiyor demektir ve hepsi aynı şeydir. Aksine kelamın izahı şöyledir: "Bu meyveler sizin faydalanmanız için yaratılmıştır. Sizse onlardan haram olanı çıkarıyor ve güzel rızık bırakıyorsunuz." Minnetin izahı da her şekilde yerinde durmaktadır. Minnetin helal olarak açıklanacağı barizdir. Minnetin haram olarak yorumlanması da, kişinin kaçınması karşılığında kazandığı sevap demektir.

Üçüncüsü, müşterek lafzı yalnızca delille anlamlardan birine hamletmek mümkündür. (Bkz: Tûsî, tarihsiz: 6/401-402; Kutb Râvendî, 1405: 2/279-280; İbn Şehrâşûb, 1410: 2/209-210).

Bazı kimseler de şöyle demiştir: Ayet, sarhoş edici şeyin hükmüne ve onun bu ayetin nüzlü sırasında helal mı, haram mı olduğuna doğrudan veya dolaylı olarak işaret etmemektedir. Bilakis yalnızca insanların yapageldiği bir şeyi anlatmaktadır. Yani ağaçların meyvelerinden

sarhoş edici şarap imal etmekteydiler. (Muğniyye, 1424: 4/528).

Bu ayet hakkında zikredilenlere dayanarak bu ayeti “hamr”ın helal olduğuna şahit göstermenin mümkün olmadığı ispatlanmış olmaktadır.

3. “Hamr”ın Haramlığının Mekke Döneminde Bildirildiğinin Delilleri

Buraya kadar anlatılan meseleler, “hamr”ın hükmüyle ilgili ayetlerin, ilk ayetten başlayarak haramlığa delalet ettiğini ispatlamaktadır. Netice itibarıyla de tedricilik teorisini savunmak için ortada bir zemin kalmamaktadır. Ayrıca haramlığın nüzulünün Medine döneminin başlarında gerçekleştiği sabittir. Zira içkiyi haram kılan ilk ayet Bakara suresine aittir ve her ne kadar bu sure bir defa nazil olmadıysa da kimi âlimler onun nüzulünü, ittifakla Medenî surelerin ilki olarak kabul etmiştir. (Bkz: İbn Âşûr, 1420: 1/199).

Şia’nın rivayetlerinde “hamr”ın haram kılınmasının geçmişi Hz. Âdem’e (a.s) döndürülmüştür. (Kuleynî, 1407: 6/394). Yine İmam Bâkır’dan (a.s) ulaşan bir rivayette şöyle geçmektedir:

“Allah, içkiyi haram kılarak dinini mükemmelleştirmediği hiçbir peygamber göndermemiştir. “Hamr” hep haramdı.” (A.g.e.: 6/395).

Bu tür rivayetler şarabın hiçbir zaman helal ve mübah olmadığını ispatlamaktadır. Ama haramlık ilkesini haramlığın duyurulmasından ayırdığımızda haramlığın duyurulduğu zamanı gösteren delilleri aramaya koyulmalıyız.

Aşağıda, içkinin haram kılındığına delalet eden ayete işaret edildikten sonra, “hamr”ın haramlığının İslam Peygamberi’nin (s.a.a) bildirdiği temel ilkelerden olduğunu gösteren akıl ve nakilden şahitler zikredilecektir. Nitekim Mekke döneminde müşrikler de İslam’ın bu kanunundan haberdardı ve içkinin haramlığını, zina yasağı gibi bu dinin aslı öğelerinden biri olarak tanıyorlardı.

Şia’nın rivayetlerinde “hamr”ın haram kılınmasının geçmişi Hz. Âdem’e (a.s) döndürülmüştür.

Yine İmam Bâkır’dan (a.s) ulaşan bir rivayette şöyle geçmektedir:

“Allah, içkiyi haram kılarak dinini mükemmelleştirmediği hiçbir peygamber göndermemiştir. “Hamr” hep haramdı.”

1.3. ﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

“De ki: Rabbim sadece çirkin şeyleri -ister aşikâr [olsun] ister gizli-, günah ve haksız zulmü haram kılmıştır. [Yine] hakkında [hakkaniyetine] delil indirmediyi Allah’a şerik koştüğünüz ve bilmeden Allah’a nispet ettiğiniz şeyi.” (A’raf 33).

A’raf suresi hiç ihtilaf olmaksızın Mekki’dir. Bazı kimseler ayetlerin tamamını Mekki kabul etmiştir. Bazıları ise birkaç ayeti istisna etmiş ve Medeni olduğunu belirtmiştir. Hulası bu ayet, surenin Medeni sayılan istisnaları arasında değildir. (Bkz: Suyutî, 1368: 1/15; İbn Âşûr, 1420: 8/6).

Ali b. Yaktin şöyle anlatır: el-Mehdi Billah, İmam Kâzım’a (a.s) sordu: “İçki Kur’an’da haram kılınmış mıdır? İnsanlar içkinin Kitap’ta sadece nehyedildiğini düşünüyor, haram kılındığını değil.” İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Evet. İçki [hamr] Kitap’ta haram kılınmıştır.” Mehdi tekrar sordu: “Nerede?” İmam (a.s) şöyle buyurdu:

”قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ

Bu ayette geçen ‘الإثم’ içkidir [hamr]. Çünkü Allah başka bir yerde şöyle buyurmuştur:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعَةٌ لِلنَّاسِ

Mehdi dedi ki: “Ey Ali b. Yaktin, Allah’a yemin olsun ki bu Haşimîlerin fetvasıdır.” (Kuleynî, 1407: 6/406; Ayyaşî, 1380: 2/17).

“إثم” kelimesinin bu ayette “hamr” olarak tefsir edildiği müfessirler arasında meşhurdur. (Örnek olarak bkz: Semerkandî, 1416: 1/512; Sa’lebî, 1422: 4/231; Tûsî, tarih-siz: 4/390; Zemahşerî, 1407: 2/101; Tabersî, 1372: 4/640; İbn Cevzî, 1422: 2/116). Pek çok Şia müfessir ve keza Ehl-i Sünnet müfessir aşağıdaki beyti şahit göstererek bu tefsir işaret etmişlerdir:

شربت الإثم حتي ضلّ عقلي

كذاك الإثم يذهب بالعقول⁵

Bu ayet, sözkonusu beytin ilavesiyle Şia’nın birçok fıkah kaynağında, içkinin haram kılındığına dair Kur’anî dayanaklardan biri olarak sunulmuştur. (Bkz: Tûsî, 1387: 8/57; İbn İdris Hillî, 1410: 3/472).

3.2. Şarabın haram kılınması, insanın aklının da idrak edebildiği bir şeydir. Bu nedenle “müstakilât-ı akliyye”den⁶ sayılmıştır. Bu konudaki ayetler de ikaz ve kötülükleri beyan üslubuyla gelmiştir, şer’î taabbüd olarak değil. (Melekî Miyancı, 1400: 29). Cahiliye

⁵ İsm içtim, aklım kayboldu gitti / İsm işte böyle akılları çeler

⁶ Aklın vasıtasız olarak hükme ulaştıracak şer’î delil kabul edilmesi. (Çev.)

Şarabın haram kılınması, insanın aklının da idrak edebildiği bir şeydir. Bu nedenle “müstakilât-ı akliyye”den sayılmıştır. Cahiliye döneminde içki içmekten sakındıran kimselerin sözleri de akli delillerin parçasını oluşturmaktadır. Onlar, şaraptan sakındırmanın sebeplerini açıklarken diyorlardı ki: “Aklımı ortadan kaldıran ve beni göreni bana güldüren şeyi içmem.”

döneminde içki içmekten sakındıran kimselerin sözleri de akli delillerin parçasını oluşturmaktadır. Onlar, şaraptan sakındırmanın sebeplerini açıklarken diyorlardı ki: “Aklımı ortadan kaldıran ve beni göreni bana güldüren şeyi içmem.” (Bkz: Belazurî, 1959: 10/254; İbn Abdilber, 1412: 2/819; İbn Esir, 1409: 3/65 ve 495).

3.3. İçki içmenin çirkinliği o derece aşıkardır ki, bazı Araplar cahiliye döneminde de ondan kaçınırdı. Hatta Abdurrahman b. Haldun şöyle yazmaktadır: “Cahiliye Araplarında eşrafın içkiden kaçınmasından, şarabın onların çoğunun nezdinde kınanmış bir şey olduğu anlaşılmaktadır.” (1408: 1/24). Tarih, cahiliyede içki içmeyi kendine yasaklamış bazı kimselerin isimlerini kaydetmiştir. Osman b. Maz’ûn (İbn Sa’d, 1410: 3/301), Abbas b. Merdas Sülemî (İbn Habîb, tarihsiz: 237), Kays b. Âsım Minkarî (İbn Esir, 1409: 4/133) ve Âmir b. Zarb (Belazurî, 1959: 13/266) bu kişilerdendir.

3.4. Anlatıldığına göre A'sâ Benî Kays Müslüman olma niyetiyle Allah Rasûlü'nü (s.a.a) ziyaret etmek üzere yola çıktı. Onu methetmek için bir kaside okudu. Kasidenin matlaı şöyleydi:

المتغمض عيناك ليلي أرمدا
وبت كمابات السليم مسهدا

Ama Mekke'ye veya yakın bir yere ulaştığında Kureyşli müşriklerden biri yolunu keşip ne amaçla geldiğini sordu. A'sâ, Müslüman olmak için Nebiyy-i Ekrem'e (s.a.a) gittiğini söyledi. Müşrik, A'sâ'ya dedi ki: "Ey Ebu Basir, o zinayı haram kıldı." A'sâ şöyle dedi: "Benim buna ihtiyacım yok." Dedi ki: "Ey Ebu Basir, o içkiyi de haram kıldı." A'sâ dedi ki: "Ama bu benim asli uğraşılarımdan biri. İyisi mi geri döneyim ve bu yıl şarap içeyim, sonra ona gelir ve Müslüman olurum." Geri döndü ve o sene vefat etti. (İbn Hişam, tarihsz: 1/386-388).

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ
مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾

"İnkâr edenler; iman edenlere dedi ki: "Bizim yolumuzu izleyin, günahlarınız biz boynumuza." Oysa kendileri, onların günahlarından hiçbir şeyi yüklenecek değildir. Onlar kesinlikle yalancılardır." (Ankebut 12)

Bu ayetin nüzul sebebi hakkında şöyle anlatılmıştır: Ebu Cehil ve Kureyş'in diğer büyükleri, Müslüman olma niyetiyle Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) yanına giden kimse-leri izler ve onlara şöyle derlerdi: "O içki ve zinayı yasakladı. Geri dönün. Biz günahlarınızı yükleniriz." Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. (İbn Ebi Şeybe, 1409: 8/443; Suyutî, 1404: 5/142). Hatırlatmak gerekir ki, cumhurun görüşüne göre Ankebut suresi Mekki'dir. (Bkz: İbn Âşûr, 1420: 20/126).

3.6. İbn Hibban, bisetin ilk yıllarındaki olayları sıralarken Ebu Hâtim'den şöyle nakletmiştir: Nebiyy-i Ekrem (s.a.a) insanları bir tek ve ortaksız Allah'a davet ediyordu. Ebu Cehil ise insanlara diyordu ki: O yalancının biri. İçki ve zinayı yasakladı." (İbn Hibban, 1393: 1/69),

Ortaya konan şahitlerden anlaşıldığı kadarıyla içkinin haram olduğunun duyurulması Medine dönemine dönemine ait bir hüküm olmaması bir yana, bilakis Mekke döneminde müşrikler tarafından bu dinin temel öğelerinden biri olarak tanındığı meşhurdur. Hatta Al-lame Tabâtabâî şöyle der:

"İçki, bisetin başlangıcında haram kılınmıştır." (1417: 16/163).

Bu konuda bir noktaya dikkat çekmemizin zarureti vardır: Şârinin bir şer'î hükmü duyurmak için tek yolu Kur'an metni değildir. Allah Rasûlü'nün (s.a.a) beyanı da diğer şer'î

kaynaklardandır. Bu duyurma da, içki içmenin çirkinliğine dayanan aklın hükmünün yanında irşad içindir yalnızca. Çünkü Araplar İslam'dan önce de içki içmenin çirkinliğine vakıftı.

4. İçkiyi Haram Kılmada Hoşgörü

Bazı rivayetler içki meselesinde belli bir hoşgörü olduğunu ifade etmektedir. İmam Sâdık'tan (a.s) nakledilen rivayette şöyle geçmektedir:

Allah, içkiyi haram kılarak dinini mükemmelleştirmediği hiçbir peygamber göndermemiştir. İçki hep haramdı. Onlar yalnızca bir hasletten başka bir haslete intikal ediyorlardı. Eğer bu onlara bir kerede yüklenseydi dinden koparlardı.

İmam Sâdık (a.s) sözünün devamında şöyle buyurmaktadır:

Ebu Cafer (a.s) buyurmuştur ki: Hiç kimse Allah'tan daha hoşgörülü değildir. İlahi hoşgörüden biri de, onları bir hasletten başka bir haslete geçirmektir. Eğer onlara bir kerede yüklenseydi helak olurlardı. (Kuleynî, 1407: 6/395).

Bu rivayetin zâhiri tedrici hatırlatmaktadır. Bu yüzden bu alandaki hoşgörünün manasının anlaşılması önem taşımaktadır. Allame Tabâtabâî şöyle der:

Şârinin içkiyi haram kılmada tedricî davranması, haram kılmada tedricî seyri izlenmesi manasında tenzihten kerahata geçilmesi ve sonra da aşikâr haramlığın duyurulması şeklinde değildir. Dolayısıyla nesih manasına gelmez. Ayrıca bu tedric, şer'î ahkâmın uygulanmasında siyasî-dinî maslahat gözetilmesi nedeniyle beyanda müphemlikten açık beyana ya da gizli kinayedden sarıh anlama doğru bir seyir de değildir. Zira “وَالْإِنَّم” (A'raf 33) Mekki bir ayettir ve Medenî ayet olan “قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ” (Bakara 219) ayetinin eklenmesiyle bariz biçimde içkinin haramlığına delalet eder ve kimse için mazerete yer kalmaz. Bilakis bu tedric, “وَالْإِنَّم” (A'raf 33) ayetindeki genel anlamıyla haramlıktan, “قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِنَّهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا” (Bakara 219) ve “لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ” (Nisa 43) ayetleriyle nasihat biçiminde özel anlamıyla haramlığa, nihayet sonra da “فَهَلْ أَنْتُمْ مُتَّقُونَ... فَهَلْ أَنْتُمْ رَجَسٌ... فَهَلْ أَنْتُمْ مُتَّقُونَ” (Maide 90-91) ayetiyle şiddeti artmış olarak daha özel anlamıyla haramlığa intikal manasına gelmektedir.

Allame'nin tedriciliğe getirdiği tarif ayetlerin siyakiyla bağdaşsa da özel bir pratikle sonuçlanmamaktadır. Her halükarda din içkinin haramlığını ilan etmiştir. Öyleyse içki meselesinde varolan yumuşaklık ve hoşgörüden kasıt nedir? Her ne kadar bu konu daha detaylı incelemeye muhtaçsa da en azından denebilir ki, İslam'ın başlangıcındaki hoşgörü şarap içmeye had uygulanması hususundaydı, onun haram kılınmasında değil. Mekke döneminde yeni Müslümanların had olarak cezayı kabul etmeye henüz hazır olmamalarına ilaveten, cezayı uygulama zemini de yoktu. Bu zeminin Medine'de hazırlanmasıyla Peygamber'in (s.a.a) haddi uygulamada insanların durumuna riayet etmekle emrolunduğu

İçkinin tedricen
haram kılındığını
savunan teori,
Ehl-i Sünnet
ulemasın
tarafından ortaya
atılmış meşhur
görüştür. Ama
bu araştırmanın
kazanımı olarak
işaret edilebilecek
şey, içkinin haram
kılınmasında
tedricilik
olmadığıdır.

anlaşılmaktadır. İmam Sâdık'a (a.s) içki içene Allah Rasûlü (s.a.a) tarafından haddin nasıl uygulandığı soruldu. Buyurdu ki:

“Terliğiyle onlara vururdu. Bunu az veya çok miktarda yapardı. İnsanlar da kendisinden sonra az veya çok yaptılar. Belirli bir had yoktu. Ta ki Emrül-müminin (a.s) seksen kırbaç cezasını içki içmenin haddi olarak karar kılana edene dek.” (Ayyaşî, 1380: 1/342).

Bu hükmün durdurulması Ömer zamanında Hz. Ali'nin (a.s) işaretiyle olmuştur. (A.g.e.: 1/341).

5. Sonuç

İçkinin tedricen haram kılındığını savunan teori, Ehl-i Sünnet ulemasın tarafından ortaya atılmış meşhur görüştür. Ama bu araştırmanın kazanımı olarak işaret edilebilecek şey, içkinin haram kılınmasında tedricilik olmadığıdır. Ehl-i Sünnet âlimleri arasında da

sahabenin adaletine inanç, içkiyi haram kılan ayetlerin nüzul sebebi de ilave edildiğinde “hamr”ın tedricen haram kılındığı inancına zemin hazırladı. Onlar “hamr”ın hükmünü içeren ayetlerin nüzulüne rağmen bazı sahabelerin içki içmesini ayetlerin haramlığa delalet etmediğine yormuş, şarabın İslam’ın ilk yıllarında helal olduğuna ve haramlığın duyurulmasının Medine döneminin sonlarına ertelendiğine inanmışlardır. Bu teori, Ehl-i Sünnet’in tefsir ve Kur’an ilimleri kitaplarında çokça nakledilmesi nedeniyle bazı Şii âlimleri nezdinde de makbul bulunmuştur. Hâlbuki Şia’nın hadislerine göre içki hiçbir zaman helal olmamıştır. Bundan da önemlisi Şii âlimler içkinin haramlığının duyurulması konusunda da sahabenin adaletine inanılmaması nedeniyle Medine’de içki hakkında nazil olmuş ayetlerin tamamından içkinin haramlığını çıkarabilmişlerdir. Ayrıca Şii âlimlerin çoğu, Mekke A’raf suresinin 33. ayetini ve başka bazı karineleri esas alarak haramlığın duyurulmasını Mekke dönemiyle irtibatlı kabul etmişlerdir.

Bazı rivayetlerin zâhirinden anlaşılan tedricilik de içki içilmesine had uygulamasının niteliği konusunda gösterilen hoşgörü sayılabilir.

Kaynakça

- Allame Hillî, Hasan b. Yusuf, Tahriru’l-Ahkami’ş-Şer’iyye alâ Mezhebi’l-İmamiyye, Müessesetu Âli Beyt (a.s), tarihsiz.
- Askalanî, İbn Hacer, Fethu’l-Bari Şerhu Sahihi Buharî, ikinci baskı, Beyrut, Dâru’l-Ma’rife, tarihsiz.
- Ayyaşî, Muhammed b. Mes’ud, Kitabu’t-Tefsir, tahkik: Seyyid Haşim Resulî Mahallatî, Tehran, Çaphane-i İlmiyye, 1380 Kamerî.
- Bahrânî, Yusuf b. Ahmed, el-Hadaiku’n-Nadira fi Ahkami’l-Merreti’t-Tahira, tahkik: Muhammed Taki İrevanî ve Seyyid Abdurrezzak Makram, Kum, Defter-i İntişarat-i İslamî, 1405 kamerî.
- Beğavî, Hüseyin b. Mes’ud, Mealimu’t-Tenzil fi Tefsiri’l-Kur’an, tahkik: Abdurrezzak el-Mehdi, Beyrut, Dâru İhyai’t-Turasi’l-Arabi, 1420 kamerî.
- Belazurî, Ahmed b. Yahya, Ensabu’l-Eşraf, tahkik: Muhammed Hamidullah, Mısır, Dâru’l-Mearif, 1959.
- Beydavî, Abdullah b. Ömer, Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil, tahkik: Muhammed Abdurrahman el-Mer’aşlî, Beyrut, Dâru İhyai’t-Turasi’l-Arabi, 1422 kamerî.
- Cassâs, Ahmed b. Ali, Ahkamu’l-Kur’an, Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1415 kamerî.
- Deylemî, Hasan b. Ebi’l-Hasan, İrşadu’l-Kulûb, İntişarat-i Şerif Radiyy, 1412 kamerî.
- Ebu Hayyan Endülüsî, Muhammed b. Yusuf, el-Bahru’l-Muhit fi’t-Tefsir, tahkik: Sıdkî Muhammed Cemil, Beyrut, Dâru’l-Fikr, 1420 kamerî.
- Ebu Ubeyde, Muammer b. Mesnâ, Mecazu’l-Kur’an, tahkik: Muhammed Fuad Sezgin, Kahire, Mektebetu’l-Haneci, 1381 kamerî.
- Ebu Zeyd, Nasr Hamid, Ma’na-yi Metn: Pejuheşi der Ulûm-i Kur’an, tercüme: Murtaza Keriminiya, Tarh-i Nov, 1380 Şemsi.
- Eş’arî, Ahmed b. Muhammed b. İsa, el-Nevadir, Kum, Medrese-i İmam Mehdi (a.s), 1408 kamerî.

- Fahru Razi, Muhammed b. Ömer, Mefatihü'l-Ğayb, üçüncü baskı, Beyrut, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1420 Kamerî.
- Fahru'l-Muhakkikin Hillî, Muhammed b. Hasan, İzahü'l-Fevaid fi Şerhi Müşkûlâtı'l-Kavaid, tahkik: Seyyid Hüseyin Musavî Kirmanî ve diğerleri, Kum, Müessesesi-i İsmailiyan, 1387 Kamerî.
- Fazıl Cevad, Maliku'l-Efham ila Âyâtı'l-Ahkam, tashih: Seyyid Muhammed Taki Keşfi, İntişarat-i Murtazavî, 1389 Kamerî.
- Fazıl Mikdad, Mikdad b. Abdullah, – Kenzu'l-İrfan fi Fıkhi'l-Kur'an, Kum, yayınevi adı yok, tarihsiz.
- Fazıl Mikdad, Mikdad b. Abdullah, -Tenkahu'r-Râi' li-Muhtasari's-Şerayi', tahkik: Seyyid Abdullatif Hüseyin Kûhkemerî, Kum, Kitabhane-i Ayetullah Mer'eş Necefi, 1404 Kamerî.
- Feyz Kaşanî, Molla Muhsin, el-Tefsiru's-Safi, Tehran, İntişarat-i Nasir Hüsrev, Tehran, 1364 Şemsî.
- Hoî, Seyyid Ebu'l-Kasım, el-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an, Beyrut, Dâru'z-Zehra, 1395 kamerî.
- İsfahanî, Fethullah b. Muhammed Cevad, İfadetu'l-Kadir fi Ahkami'l-Asir, tahkik: Yahya Ebu Talibî Irakî, Kum, Defter-i İntişarat-i İslamî, 1410 kamerî.
- İbn Abdilber, Yusuf b. Abdullah, el-İstiab fi Ma'rifeti'l-Ashab, tahkik: Ali Muhammed el-Becavî, Beyrut, Daru'l-Ceyl, 1412 kamerî.
- İbn Abidin, Muhammed Emin, Haşiyetu Reddu'l-Muhtar ale'd-Dürrü'l-Muhtar, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1415 kamerî.
- İbn Âşûr, Muhammed b. Tahir, el-Tahrir ve'l-Tenvir, Beyrut, Müessesetu't-Tarih, 1420 kamerî.
- İbn Atıyye Endülüsî, Abdulhak b. Ğalib, el-Muharriru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz, tahkik: Abdusselam Abdüşşafi Muhammed, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422 kamerî.
- İbn Bâbeveyh, Muhammed b. Ali, Men La Yahduruhu'l-Fakih, ikinci baskı, Kum, Defter-i İntişarat-i İslamî, 1413 kamerî.
- İbn Batrik, Yahya b. Hasan, el-Umde, Kum, İntişarat-i Camia-i Müderrisin, 1407 kamerî.
- İbn Cevzî, Abdurrahman b. Ali, Zâdu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir, tahkik: Abdurrezzak el-Mehdi, Beyrut, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1422 kamerî.
- İbn Düreyd, Muhammed b. Hasan, Cemheretu'l-Luġa, tahkik: Remzi Münir Baalbekî, Beyrut, Dâru'l-İlmi'l-Melayiin, 1987.
- İbn Ebi Hâtım, Abdurrahman b. Muhammed, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, tahkik: Es'ad Muhammed el-Tayyib, üçüncü baskı, Mkke, Mektebetu Nizar Mustafa el-Baz, 1419 kamerî.
- İbn Ebi Şeybe Kûfî, Abdullah b. Muhammed, el-Musannif, tahkik: Said Muhammed el-Leham, Dâru'l-Fikr, 1409 kamerî.
- İbn Esir, Ali b. Muhammed, Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahabe, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1409 kamerî.
- İbn Fehd Hillî, Ahmed b. Muhammed, el-Mühezzebu'l-Bari' fi Şerhi'l-Muhtasari'n-Nafi, tahkik: Mücteba Irakî, Kum, Defter-i İntişarat-i İslamî, 1407 kamerî.
- İbn Habib, Muhammed, Kitabu'l-Muhabber, tahkik: Ilse Lichtenstadter, Beyrut, Dâru'l-Âfâki'l-Cedide, tarihsiz.

- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, Divanu'l-Mübteda ve'l-Haber fi Tarihi'l-Arab ve'l-Berber ve min Âsrihim min Zevi's-Şe'ni'l-Ekber, tahkik: Halil Şehhade, ikinci baskı, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1408 kamerî.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, el-Müsned, Beyrut, Dâr-ı Sâdır, tarihsiz.
- İbn Hibban, Muhammed, Kitabu's-Sikât, Haydarabad, Meclisu Daireti'l-Mearifi'l-Osmaniyye, 1393 kamerî.
- İbn İdris Hüllî, Muhammed b. Mansur, el-Sairu'l-Hâvi li-Tahriri'l-Fetâvâ, ikinci baskı, Kum, Defter-i İntişarat-i İslâmî, 1410 kamerî.
- İbn Kesir, İsmail b. Ömer, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, tahkik: Muhammed Hüseyin Şemsuddin, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Menşurat Muhammed Ali Beydun, 1419 kamerî.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, el-Tabakatu'l-Kübra, tahkik: Muhammed Abdulkadir Atâ, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410 kamerî.
- İbn Şehrâşûb, Muhammed b. Ali, Menakıbu Âli Ebi Talib, Necef, el-Matbaatu'l-Haydariyye, 1376 kamerî.
- İbn Şehrâşûb, Muhammed b. Ali, Müteşabihu'l-Kur'an ve Muhtelifehu, tahkik: Hasan Mustafavî, Kum, Bidar, 1410 kamerî.
- Kuleynî, Muhammed b. Yakub, el-Kafi, dördüncü baskı, Tehran, Dâru'l-Kütübi'l-İslamiyye, 1407 Kamerî.
- Kummî, Ali b. İbrahim, Tefsiru'l-Kummî, tahkik: Seyyid Tayyib Musevî Cezayirî, dördüncü baskı, Kum, Dâru'l-Kitab, 1367 Şemsî.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, el-Cami li-Ahkami'l-Kur'an, Tehran, İntişarat-i Nasır Hürev, Tehran, 1364 Şemsî.
- Kutb Râvendî, Said b. Abdullah, Fıkhu'l-Kur'an, tahkik: Ahmed Hüseyinî, ikinci baskı, Kum, Kitabhane-i Ayetullah Necefî Mer'eşî, 1405 Kamerî.
- Melekî Miyancî, Muhammed Bâkır, Bedaiu'l-Kelam fi Tefsiri Âyâtî'l-Ahkam, Beyrut, Müessesetu'l-Vefa, 1400 Kamerî.
- Muğniyye, Muhammed Cevad, el-Tefsiru'l-Kaşif, Tehran, Dâru'l-Kütübi'l-İslamiyye, 1424 Kamerî.
- Mukaddes Erdebilî, Ahmed b. Muhammed, Zübdetu'l-Beyan fi Ahkami'l-Kur'an, tahkik: Muhammed Bâkır Behbudî, Tehran, el-Mektebetu'l-Murtazaviyye li-İhyai'l-Âsâri'l-Ca'feriyye, tarihsiz.
- Mutarrazî, Nasıruddin b. Abdusseyyid, el-Mağrib fi Tertibi'l-Muarrib, tahkik: Mahmud Fahuî, Abdulhamid Muhtar, Halep, Mektebetu Usame b. Zeyd, 1399 Kamerî.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb, Fedailu'l-Kur'an, tahkik: Faruk Hammad, ikinci baskı, Beyrut, Dâru İhyai'l-Ulûm, 1992.
- Sa'lebî, Nişaburî, Ahmed b. İbrahim, el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'an, tahkik: Ebu Muhammed b. Âşûr, Beyrut, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1422 kamerî.
- Sehl, Cum'a, Esbabu'n-Nüzul Esâniduhâ ve Eseruhâ fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Kerim (doktora tezi), Camiatu Ümmü'l-Kurâ, Külliyyetu's-Şeria ve'd-Dirasatu'l-İslamiyye, 1403 kamerî.
- Semerkandî, Nasr b. Muhammed, Bahru'l-Ulûm, tahkik: Muhibbuddin Ebu Said Ğarametu'l-Amravî, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1416 kamerî.

- Suyutî, Celaledin, el-Dürrü'l-Mensur fi't-Tefsir bi'l-Me'sur, Kum, Kitabhane-i Ayetullah Mer'eşî Necefi, 1404 kamerî.
- Suyutî, Celaledin, el-Itkan fi Ulumi'l-Kur'an, Kahire, Matbaatu Hicazî, 1368 kamerî.
- Sübhânî, Cafer, Mesadiru'l-Fıkhi'l-İslamî ve Menabiahu, Beyrut, Dâru'l-Edva, 1419 kamerî.
- Şevkanî, Muhammed b. Ali, Neylu'l-Evtar min Ehadisi Seyyidi'l-Ahbar, Beyrut, Dâru'l-Ceyl, tarihsiz.
- Şeyh Behâî, Muhammed b. Hüseyin, Meşriku's-Şemseyn ve İksiru's-Seadeteyn, tahkik: Seyyid Mehdi Recayi, Meşhed, Mecmeu'l-Buhûsi'l-İslamiyye, 1414 kamerî.
- Tabâtabâî, Seyyid Muhammed Hüseyin, el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an, beşinci baskı, Kum, Defter-i İntişarat-i İslami, 1417 kamerî.
- Taberî, Muhammed b. Cerir, Camiu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1412 kamerî.
- Tabersî, Fazl b. Hasan, Mecmeu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an, üçüncü baskı, Tehran, İntişarat-i Nasır Hüsrev, 1372 Şemsî.
- Tûsî, Muhammed b. Hasan, el-Mebsut fi Fıkhi'l-İmamiyye, tahkik: Seyyid Muhammed Taki Keşfi, üçüncü baskı, Tehran, el-Mektebetu'l-Murtazaviyye li-İhyai'l-Âsâri'l-Ca'feriyye, 1387 kamerî.
- Tûsî, Muhammed b. Hasan, el-Tıbyan fi Tefsiri'l-Kur'an, tahkik: Ahmed Kasir Âmulî, Beyrut, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi, tarihsiz.
- Tûsî, Muhammed b. Hasan, Tehzibu'l-Ahkam, dördüncü baskı, Tehran, Dâru'l-Kütübi'l-İslamiyye, 1407 Kamerî.
- Tüsterî, Sehl b. Abdullah, Tefsiru't-Tüsterî, tahkik: Muhammed Basil Uyunu's-Sevd, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Menşurat Muhammed Ali Beydun, 1423 kamerî.
- Vahidî, Ali b. Ahmed, Esbabu Nüzuli'l-Kur'an, tahkik: Kemal Besyuni Zağlul, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411 Kamerî.
- Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, el-Keşf an Hakaiki Gavamidi't-Tenzil, tashih: Muhammed Abdusselam Şahin, üçüncü baskı, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1407 kamerî.
- Zerkanî, Muhammed Abdulazim, Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an, üçüncü baskı, Matbaatu İsa el-Babi'l-Halebî ve ortakları, tarihsiz.